

2. PRAVA I PRAVO DA SE POVRIJEDI ZAKON

Počet ću s pitanjem koje je najspornije. Ima li Amerikanac ikada moralno pravo da povrijedi zakon? Pretpostavimo da netko prizna da je zakon valjan. Ima li on stoga dužnost da mu se pokorava? Oni koji nastoje odgovoriti na to pitanje izgleda da se dijele u dva tabora. Konzervativci, kako ću ih nazvati, čini se da ne odobravaju nijedan čin neposluha, oni su zadovoljni kada pravosuđe progoni takva djela, a razočarani su kada osuđujuće presude bivaju ukinute. Druga skupina, liberali, pokazuju mnogo više razumijevanja, barem za neke slučajeve neposluha, oni ponekad ne odobravaju sudbene progone, a vesele se oslobađajućim presudama. Međutim, ako ostavimo po strani te emocionalne reakcije i obratimo pozornost na argumente koje dvije strane rabe, otkrit ćemo iznenađujuću činjenicu. Obje skupine daju u biti isti odgovor na načelno pitanje o kojem se navodno spore.

Razlog koji daju obje strane je ovaj. U demokraciji ili, barem, demokraciji koja načelno poštuje individualna prava, svaki građanin ima opću moralnu dužnost da se pokorava svim zakonima, premda možda želi da se neki od njih izmijene. On tu dužnost ima prema svojim sugrađanima, koji se pokoravaju zakonima koji im se ne sviđaju, u njegovu korist. Ali ta opća dužnost ne može biti apsolutna dužnost, jer čak i društvo koje je načelno pravedno može stvarati nepravedne zakone i politike, a čovjek ima i druge dužnosti pored dužnosti prema državi. Čovjek mora poštovati svoje dužnosti prema Bogu i vlastitoj savjesti, a kad su one u sukobu s njegovom dužnosti prema državi, tad je on ovlašten, na kraju krajeva, učiniti ono što misli da je ispravno. Međutim, ako on odluči da mora povrijediti zakon, onda se mora podvrgnuti presudi i kazni koju država odredi, priznajući činjenicu da je njegova vjerska ili moralna obveza nadjačala njegovu dužnost prema sugrađanima, ali je nije dokinula.

Naravno, ovaj uobičajeni odgovor može se razraditi na brojne različite načine. Neki će dužnost prema državi opisati kao temeljnu i disidenta ocrtati kao vjerskog ili moralnog fanatika. Drugi će dužnosti prema državi prigovoriti, a one koji joj se odupiru ocrtati kao moralne heroje. Ali to su razlike u nijansi, a mislim da stav koji sam opisao predstavlja stajalište većine onih koji se sami opredjeljuju za ili protiv građanskog neposluha u pojedinim slučajevima.

Ne tvrdim da svi zastupaju to stajalište. Mora da ima onih koji dužnost prema državi tako visoko uzdižu da ne priznaju kako ikada može biti nadjačana. A sigurno postoje i oni koji niječu da čovjek ikada ima moralnu dužnost da se pokorava zakonu, barem u Sjedinjenim Državama danas. Ali ta dva ekstremna stava su mršavi repovi zvonolike krivulje, a svi oni koji se nalaze između podržavaju ortodokсни stav koji sam opisao – da ljudi imaju dužnost pokoravati se zakonu, ali imaju i pravo slijediti svoju savjest kada je ona u sukobu s tom dužnosti.

Ali ako je tako, onda imamo paradoksalnu činjenicu da se ljudi koji daju isti odgovor na načelno pitanje moraju toliko ne slagati i žestoko svađati u pojedinačnim slučajevima. Paradoks je čak dublji, jer svaka strana barem u nekim slučajevima zauzima stav koji izgleda bezuvjetno protivan teorijskom stavu koji obje one prihvaćaju. Primjerice, taj stav bio je podvrgnut provjeri kada su neki izbjegavali novačenje na temelju prigovora savjesti ili poticali druge da počine to kazneno djelo. Konzervativci su tvrdili da se takvi ljudi moraju sudbeno progoniti, čak i kad su iskreni. Zašto se moraju sudbeno progoniti? Jer društvo ne može tolerirati slabljenje poštovanja prema zakonu, koje njihova djela predstavljaju i potiču. Ukratko, oni se moraju sudbeno progoniti kako bi se oni, i njima slični, odvratili od toga da čine ono što su učinili.

